

УДК 338

Генріх Казарян (Україна)

JEL classification: L31

Генріх КАЗАРЯН

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту освіти,
Інститут менеджменту освіти
Національної академії педагогічних наук
України, Україна*

© Генріх Казарян, 2019

Отримано: 02.02.2019 р.
Прорецензовано: 19.02.2019 р.
Рекомендовано до друку: 27.03.2019 р.
Опубліковано: 29.03.2019 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Анотація

В статті розглянуто особливості соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, визначено проблеми соціального захисту інвалідів, запропоновано створити більш ефективний та щільний механізм взаємодії регіональних органів служб зайнятості та медико-санітарних експертних комісій, розширити коло державних органів, відповідальних за реалізацію окремих напрямів соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, та уточнити їх обов'язки щодо цього.

Казарян, Г. Г. Науково-методологічні механізми соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. *Економічний аналіз*. Тернопіль. 2019. Том 29. № 1. С. 21-28.

Ключові слова: соціально-економічне забезпечення; особи з інвалідністю; працевлаштування; регулювання

UDC 338

JEL classification: L31

Genrikh KAZARIAN

*PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Education Management,
Institute of Management of Education
National Academy of Pedagogical Sciences of
Ukraine, Ukraine*

© Genrikh Kazarian, 2019

Received: 02.02.2019
Revised: 19.02.2019
Accepted: 27.03.2019
Online publication date: 29.03.2019

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Genrikh Kazarian (Ukraine)

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL MECHANISMS OF SOCIAL AND ECONOMIC PROTECTION OF PERSONS WITH DISABILITIES

Abstract

The article deals with the peculiarities of social and economic provision of persons with disabilities. The problems of social protection of the people with disabilities are identified. It is proposed to create more effective and tight mechanism of interaction between regional employment services and health care expert commissions. There is the necessity to expand the range of state bodies, which are responsible for implementation of certain areas of social and economic provision of persons with disabilities, and to clarify their responsibilities.

Kazarian, G. (2019). Scientific and methodological mechanisms of social and economic protection of persons with disabilities. *Economic analysis*, 29 (1), 21-28.

Keywords: social and economic provision; person with disabilities; employment; regulation

Вступ

Сьогодні необхідно чітко визначити державну політику України в області попередження інвалідності і реабілітації інвалідів з метою забезпечення гарантій та дотримання умов для збереження, відновлення і компенсації порушених чи втрачених здібностей інвалідів до суспільної, професійної та побутової діяльності відповідно до їх інтересів та потенційних можливостей.

Для посилення соціальної захищеності, дотримання прав та інтересів осіб з інвалідністю в Україні необхідно, як того вимагають документи ООН, ввести в практику залучення громадських організацій інвалідів та інших об'єднань громадян до розробки всіх аспектів політики, національного планування, що прямо або опосередковано стосуються соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю або можуть вплинути на них. Цю роботу слід проводити органами державної влади та місцевого самоврядування всіх рівнів управління [2, 7].

Проблемами соціально-економічної адаптації осіб з інвалідністю опікуються відомі вітчизняні науковці: Галицький О. М, Гнат'єва Т. М, Гришова І. Ю., Гонта О. І., Дерій Ж. В., Дяченко О. П., Маркіна І. О., Мельник О., Міщак І. М., Ніколюк О. В., Панюк Т. та інші [1-10]. Проте сьогодні потребує удосконалення інституційне регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю.

Мета статті

Мета статті – розкрити науково-методологічні механізми соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю.

Виклад основних результатів дослідження

Проблему інвалідів слід вирішувати, максимально використовуючи можливості неурядових структур: правозахисних, ветеранських, молодіжних, релігійних, комерційних та інших.

Система соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю не повинна бути консервативною, замкнутою, застарілою, а тому її слід періодично змінювати, удосконалювати відповідно до нових прогресивних вимог часу та економічного, політичного стану країни, регіону.

Організаційно-управлінські механізми. Соціально-економічне забезпечення осіб з інвалідністю значною мірою залежать від ефективної роботи інфраструктури ринку праці та державних органів влади, державних, благодійних і комерційних структур, тобто різноманітних установ і служб, які займаються проблемами соціального захисту інвалідів, зокрема їх працевлаштуванням і професійним навчанням. Матеріали наших досліджень свідчать про недостатню результативність роботи відповідних органів соціального захисту обласних і районних адміністрацій, державних центрів зайнятості, різноманітних фондів через взаємне дублювання функцій, неузгодженість дій, нечіткість у розподілі функціональних обов'язків у спільній справі, розпорошеність тощо. Тому необхідно удосконалити організаційні засади системи працевлаштування та професійної реабілітації інвалідів шляхом визначення єдиного органу, який би повністю відповідав за вказану роботу з інвалідами і координував її.

Необхідно створити більш ефективний та щільний механізм взаємодії регіональних органів служб зайнятості та медико-санітарних експертних комісій, причому не у напрямі посилення чи послаблення вимог до трудових обмежень, а для підвищення результативності вибору роботи з урахуванням стану здоров'я та побажань інваліда.

Враховуючи зарубіжний досвід, вважаємо за доцільне в законодавчому порядку розширити коло державних органів, відповідальних за реалізацію окремих напрямів соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, та уточнити їх обов'язки щодо цього. Координацію цієї роботи варто було б покласти на віце-прем'єр-міністра України.

Колективний трудовий договір має стати певним гарантом соціального захисту працюючих інвалідів, дотримання їх трудових прав тощо. Доцільно практикувати внесення окремим розділом у колективні договори питань, пов'язаних з організацією, умовами, оплатою праці інвалідів.

Не менш важливим концептуальним підходом до формування стратегії соціально-економічного

забезпечення осіб з інвалідністю є сприяння повній інтеграції їх до участі в трудовому процесі шляхом надання технічних засобів, що дозволяють переборювати перепони, які обмежують їх пересування, спілкування та які відкривають їм доступ до місця роботи та навчання, транспорту, житла, культурної діяльності і повноцінного дозвілля.

Науково-методологічні механізми. Вивчення та критичне осмислення нами наукових праць та інших матеріалів, присвячених проблемам соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, показало, що науково-методологічний бік цих проблем розроблений недостатньо. З точки зору концептуальних теоретичних засад насамперед необхідно уточнити і чітко визначити, чи потрібно залучати інвалідів до економічно активного населення, трудових ресурсів, робочої сили. Попри те, що значна частина інвалідів належить до категорії обмежено працездатних, в Україні їх, як вже зазначалося раніше, згідно з існуючими методиками, не залучають до складу трудових ресурсів. Крім того, інвалідам не надається статус безробітного, вони можуть лише зареєструватися у службі зайнятості як такі, що шукають роботу.

Чинний підхід суперечить проголошеній основній меті державної політики соціального захисту інвалідів в Україні, яка впливає із Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для інвалідів, затверджених Резолюцією 48/96 Генеральної Асамблеї ООН, - забезпечення рівних можливостей для інвалідів [27].

Термін «забезпечення рівних можливостей», згідно з вищевказаною резолюцією, означає процес, завдяки якому різноманітні системи суспільства та оточуючого середовища, зокрема такі, як трудова діяльність, обслуговування, інформація, виявляються доступними усім, особливо інвалідам. Принцип рівності прав передбачає, що потреби усіх без винятку індивідуумів мають однаково важливе значення, що ці потреби повинні слугувати основою для планування в суспільстві і що всі кошти слід використовувати таким чином, щоб кожен індивідуум мав рівні можливості для участі в житті суспільства [27].

Для зіставлення, в зарубіжних країнах, за їх методикою, зі складу робочої сили вилучаються тільки повністю недієздатні особи, а не обмежено працездатні. На наш погляд, такий підхід більш правильний, тому що він не позбавляє людину права на працю.

Різні концептуальні засади формування політики зайнятості в Україні та в розвинених зарубіжних країнах виявляються і в тому, що до

www.econa.org.ua

недавнього часу одне із основних завдань вітчизняної політики у сфері праці зводилося до забезпечення сукупного попиту економіки на робочу силу, замість визначення та задоволення потреб усіх верств населення, у тому числі соціально уразливих, і з них інвалідів, на робочі місця, як це відбувається в інших зарубіжних країнах з розвинутою, соціально орієнтованою ринковою економікою.

Таким чином, на нашу думку, з огляду на методологію та резолюцію ООН, інвалідів, які хоча б частково зберегли свою здатність до праці, доцільно залучати до складу робочої сили і трудових ресурсів однаково з іншими категоріями населення.

При формуванні стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю доцільно брати за основу їх сукупний попит на робочі місця.

Через важливість та актуальність наукових досліджень необхідно організувати постійне науково-методичне забезпечення і супроводження усіх політичних, економічних програм, планів, заходів, що зачіпають інтереси інвалідів як на національному, так і на регіональних, місцевих рівнях.

Існує потреба у науково-експериментальному вивченні проблем організації комплексної системи допомоги інвалідам, їх професійної, трудової, соціальної реабілітації з урахуванням місцевих особливостей і можливостей, змін економіко-політичної ситуації. На особливу увагу заслуговують дослідження та наукове обґрунтування стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, які проживають у сільській місцевості. Саме ця категорія інвалідів нині найбільш обділена через зубожіння, неможливість знайти роботу та отримати професійні знання за місцем проживання.

Морально-етичні механізми. Ефективність чинної системи соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю значною мірою залежать і від морально-етичних факторів. Працівникам служб зайнятості, закладів освіти, чиновникам та іншим не завжди вистачає терпіння, доброзичливості, такту, культури, розуміння у спілкуванні з особами із фізичними вадами. Досить часто з їх боку демонструються неухважність, бездушність і навіть грубість, намагання отримати хабар.

У суспільстві необхідно формувати концепцію доброзичливо-співчутливого ставлення до інвалідів, сприяння у реалізації їх людського потенціалу. Всі посадові та службові особи повинні вважати своїм святом обов'язком забезпечити вирішення проблем осіб з інвалідністю без бюрократичної тяганини і формальності. Для того, щоб в офіційних установах, насамперед державних,

панувала атмосфера приязні та доброзичливості, доцільно, на нашу думку, розробити і прийняти Кодекс державного службовця, у якому чітко виписати їх службові обов'язки, принципи та правила службової етики. У ньому слід зафіксувати, як службовцю потрібно себе вести, як розмовляти і навіть як одягатися на роботу. Аналогічна робота вже проводиться у зарубіжних країнах, зокрема у Росії та Чехії.

Особливе місце у Кодексі державного службовця необхідно відвести правилам поведінки та діловодства з особами з обмеженими фізичними можливостями. Людина на державній службі повинна бути гранично уважна до відвідувачів, доброзичлива, готова докласти максимум зусиль для надання дієвої допомоги у вирішенні тих чи інших питань.

Інформаційні механізми. Формування стратегії соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю потребує належного оперативного інформаційного забезпечення, яке нині практично відсутнє. У зв'язку з цим необхідно організувати моніторинг працевлаштування та професійного навчання осіб з фізичними вадами, удосконалити чинну державну статистичну звітність. Ця звітність потребує доповнення даними з питань працевлаштування, зайнятості інвалідів.

Необхідно також створити банк даних, який би містив дані щодо зайнятості, навчання, надання матеріальної допомоги, інших заходів соціального захисту та умов життя інвалідів на національному, регіональному і місцевому рівнях управління.

Потрібно налагодити випуск спеціальної літератури для інвалідів: науково-методичної, професійної, юридичної, довідкової та іншої, аудіо- та відеоматеріалів з метою організації їх професійної реабілітації.

Необхідно проводити значну виховну та просвітницьку роботу з населенням, особливо з дітьми, щодо формування сприятливого соціально-психологічного середовища для інвалідів. Велика роль при цьому належить телебаченню та радіомовленню. Вони повинні розробити спеціальні навчально-інформаційні програми для інвалідів, людей, які доглядають за ними, та оточуючих.

Подальша робота у напрямку інституційного регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю має базуватися на:

- розвитку інноваційних підходів до соціального захисту осіб з інвалідністю від безробіття, які полягають у підвищенні якості професійної реабілітації та сприянні зайнятості та самозайнятості, поглибленому діагностуванні потенційних професійних можливостей інвалідів з урахуванням нозологій інвалідності;
- удосконаленні соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю на основі

розвитку наукового потенціалу; реабілітаційних технологій і виробництва засобів технічної реабілітації; інформаційних технологій;

- посиленні ролі мережі служби соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, удосконаленні нормативних і законодавчих актів, що регламентують процес зайнятості осіб з інвалідністю на території всієї країни;
- сприянні зайнятості осіб з інвалідністю на базі поліпшення структури органів соціального захисту і зайнятості населення, створення в їх складі профільних підрозділів по соціально-економічному забезпеченню осіб з інвалідністю;
- створенні структур нового типу, які мають об'єднати реабілітаційно-виробничі, освітні та наукові функції;
- запровадженні для підприємств, які працевлаштовують осіб з інвалідністю понад норму, заходів стимулювального характеру [4-5].

Окрім цього, необхідна активізація розвитку дистанційного та інклюзивного навчання і дистанційної зайнятості серед осіб з інвалідністю, розробка і реалізація відповідних програм підтримки підприємницької діяльності та самозайнятості осіб з інвалідністю.

На нашу думку, ефективність державної політики може забезпечити створення комплексної системи інклюзивної освіти на всіх рівнях: дитячий садок, школа, заклад вищої освіти, післядипломна освіта; запровадження спектру пропозицій освітніх послуг, створення структури допоміжного персоналу, системи консультування, формування вичерпного каналу інформації, пристосування середовища, систематизація статистичних даних щодо визначеної проблеми, створення координаційних центрів розвитку інклюзивної освіти. Кінцевою метою процесів інклюзії має стати зміна суспільного устрою, який би гарантував пристосування до індивідуальних потреб усіх громадян.

Професійну підготовку осіб з інвалідністю у навчальних закладах здійснюють педагогічні працівники, які мають високий професійний та науково-методичний рівень, практичний досвід роботи на виробництві, постійно проходять підвищення кваліфікації. Водночас штатними розписами навчальних закладів управління не передбачено посад реабілітолога, профконсультанта, що знижує якість надання послуг із професійної підготовки у цих навчальних закладах.

Отже, залишаються гострими наступні проблеми: отримання якісної освіти особам з інвалідністю; гідне працевлаштування; архітектурна доступність більшості громадських місць; соціальне неприйняття.

Головною метою інноваційної політики країни у сфері соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю є сприяння отриманню якісної освіти із подальшим працевлаштуванням.

Досягнення вищезазначеної мети вимагає вирішення комплексу завдань стратегічного і тактичного характеру:

- створення сприятливих педагогічних, психологічних, соціально-економічних, медичних, організаційних та правових умов і гарантій для реалізації прав осіб з інвалідністю на отримання освіти відповідно до інтелектуальних, психологічних та фізичних можливостей особистості;
- створення сприятливих умов для співпраці органів освіти, громадських організацій інвалідів, працедавців, профспілок із органами виконавчої влади у сфері соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю;
- об'єднання зусиль різних організацій з метою використання набутого досвіду для впровадження ефективних заходів інтеграції осіб з інвалідністю у загальноосвітній простір;
- аналіз чинного законодавства у сфері освіти для вироблення рекомендацій щодо необхідних змін з метою впровадження диференційованої інклюзивної моделі освіти осіб з інвалідністю;
- вивчення та аналіз проблем освіти осіб з інвалідністю, моніторинг діяльності системи спеціального та інтегрованого навчання тощо;
- забезпечення соціально-психологічної підтримки осіб з інвалідністю;
- створення умов індивідуального підходу до навчання осіб з інвалідністю;
- організація інформаційно-просвітницької роботи з формування гуманного ставлення до осіб з інвалідністю, подолання стереотипів у суспільстві;
- забезпечення інформаційного простору для перекваліфікації, працевлаштування осіб з інвалідністю;
- забезпечення системного підходу до організації освіти осіб з інвалідністю, послідовності і наступності у проведенні багатопрофільних адаптаційних заходів;
- контроль за якістю послуг психолого-педагогічної діяльності;
- розроблення економічного та організаційного механізму впровадження диференційованої інклюзивної освіти;
- поширення результатів проекту серед громадськості [7-8].

Реалізація вищезазначених завдань може досягатися через створення цільової програми підвищення рівня соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. Основними принципами реалізації програми має стати

безперервність та поступовість упровадження; системний підхід; комплексність вирішення питання; забезпечення конкурентоспроможності особи з інвалідністю на ринку праці внаслідок отримання якісної професійної підготовки; створення умов для діяльності осіб з інвалідністю в різних галузях економіки відповідно до їх можливостей та уподобань; визнання пріоритетності інтеграції осіб з інвалідністю у соціальне середовище перед дезінтеграцією або ізоляцією.

Головними формами досягнення мети програми може стати створення та підтримка функціонування навчальних закладів інклюзивної освіти на всіх рівнях; забезпечення індивідуального підходу до соціалізації осіб з інвалідністю; досягнення ефективного зворотного зв'язку між потребами осіб з інвалідністю та здійсненням соціальних перетворень.

Програма має передбачати роботу з цільовою групою осіб з інвалідністю та суспільством взагалі [11; 12].

Реалізація програми потребує створення спеціальних механізмів забезпечення науково-методичного розвитку, вироблення ефективних заходів, спрямованих на підвищення рівня залучення осіб з інвалідністю у суспільне життя. Основою виконання визначених завдань може стати створення комплексних короткострокових програм, формування прогнозів економічного та соціального розвитку.

Інституційне регулювання реалізації програми передбачає створення відповідної координаційної ради.

Організація виконання програми може покладатися на Головне управління освіти і науки обласної державної адміністрації. Підрозділи обласної державної адміністрації, органи місцевого самоврядування і виконавчої влади, які будуть визначені відповідальними виконавцями програми, розроблятимуть заходи на виконання програми і забезпечуватимуть їх реалізацію. Підрозділи обласної державної адміністрації, районні державні адміністрації, виконавчі комітети, міська координаційна рада щороку до 1 грудня мають інформувати Головне управління освіти і науки обласної державної адміністрації про хід виконання заходів.

Фінансування програми може здійснюватися за рахунок коштів Державного бюджету, обласного та місцевих бюджетів, передбачених на ці цілі, позабюджетні кошти, що залучаються суб'єктами інноваційної діяльності та кошти громадських об'єднань, фондів. Фінансування виконання програми здійснюватиметься в межах асигнувань, передбачених в обласному і місцевих бюджетах та з інших джерел, не заборонених законодавством. Місцеві органи виконавчої влади, які визначені

відповідальними виконавцями програми, обласні, районні державні адміністрації та рай(міськ) виконкоми щороку мають передбачати у відповідних бюджетах цільові кошти та фінансування основних завдань і заходів програми.

Програма розробляється відповідно до чинної в Україні нормативно-правової бази («Конституція України», Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів України») та відповідає світовим стандартам (Декларації ООН про права людини, про права інвалідів, Конвенції ООН про права дитини).

Головним завданням моніторингу виконання заходів програми мають стати збір, узагальнення та періодичний аналіз показників, для чого створюється постійно діюча система аналізу із виробленими критеріями та системою оцінки якості організації заходів.

Поточний контроль за виконанням основних заходів програми й координацію дій виконавців програмних заходів забезпечується шляхом проведення сумісних нарад, засідань колегій, оперативного інформування населення через засоби масової інформації про хід реалізації програми. Контроль за виконанням заходів програми має бути покладений на спеціально організовану Координуючу раду при обласній державній адміністрації.

Реалізація програми має забезпечуватися виконанням окремих програмних заходів. До участі у реалізації програми варто залучати за згодою відповідні галузеві та територіальні органи виконавчої влади, організації, фонди, громадські об'єднання. Програма має реалізовуватися у кілька етапів, кожний з яких має виконуватися у чіткій послідовності.

Відтак у ході реалізації програми очікуються наступні першочергові результати: подолання сегрегації дітей та молоді, сприяння соціалізації людей з особливими потребами; започаткування впровадження інклюзивної освіти в області; забезпечення якісної освіти і фахової підготовки людей з особливими потребами з метою їх підготовки до трудової діяльності; забезпечення конституційних прав осіб з інвалідністю; сприяння вихованню суспільства задля гуманного, повноцінного сприйняття осіб з інвалідністю, формування у населення позитивного ставлення до визначеної категорії; виховання у підростаючого покоління естетичних смаків, природної потреби гармонійного співіснування з оточуючим світом, високої духовності, усвідомлення відповідальності за свої вчинки.

Довгостроковими очікуваними результатами виконання програми можуть стати: визначення провідної ролі освіти в соціально-економічному забезпеченні осіб з інвалідністю; забезпечення

доступності та наступності в освіті на всіх рівнях; актуалізація уваги спільноти на масштабність проблем осіб з інвалідністю; сприяння створенню додаткових умов для забезпечення соціалізації осіб з інвалідністю; створення єдиної інформаційної освітньо-трудової інфраструктури для осіб з інвалідністю; забезпечення належного рівня освіти, якості життя, пов'язаного з обмеженням життєдіяльності [9-10].

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, проблема інтеграції осіб з інвалідністю в суспільне життя передбачає розробку та реалізацію нових концептуальних підходів до формування стратегії соціально-

економічного забезпечення осіб з інвалідністю відповідно до сучасних соціально-економічних, політичних, морально-етичних та інших умов, міжнародних норм і стандартів. Розроблені нами обґрунтовані підходи, що викладені вище, сприятимуть позитивній зміні відношення суспільства, держави, кожної людини до вирішення проблем інвалідів, насамперед щодо праці та професійного навчання, інклюзивної освіти, медичного забезпечення. Їх доцільно використати при розробці конкретних заходів по збереженню та створенню робочих місць, розвитку самостійної зайнятості, удосконаленню системи реабілітації осіб з інвалідністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Гришова І. Ю., Шестаковська Т. Л. Інституційні регулятори соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю на ринку медичних послуг України. *Економічний аналіз*: зб. наук праць/Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка». 2017. Том 27(3). С. 242-248.
- Гришова І. Ю., Шестаковська Т. Л. Інфраструктурне забезпечення потреб інвалідів на ринку медичних послуг України. *Економічний аналіз*: зб. наук праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка». 2017. Том 27(4). С. 321-330.
- Новікова Н. Л., Галицький О. М., Гришова Р. В. Державні механізми регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 66-70. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.20.66
- Казарян Г. Г., Гришова Р. В. Методологічні підходи до формування системи соціально-економічного забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. №5. С. 105-114.
- Гонта О., Мельник О. Соціальні інновації в організаційно-економічному забезпеченні реабілітації людей з обмеженими фізичними можливостями. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: економічні науки*. Харків: ХНТУСГ. 2017. Вип. 185. С. 10-23.
- Ніколюк О. В., Мельник Ю. М. Розбудова соціальних зв'язків підприємств агропродовольчої сфери. *Бізнес-навігатор*. 2015. № 1(36). С. 48-52.
- Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. Київ: КНЕУ. 2010. 348 с.
- Панюк Т. П. Значення соціальної відповідальності бізнесу в управлінні персоналом переробних підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 3 (3). С. 120-125.
- Ніколюк О. В., Гнат'єва Т. М. Вплив соціальної відповідальності бізнесу на конкурентоспроможність підприємств аграрного сектору. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 4(76). С. 151-157.
- Гришова І. Ю., Шабатура Т. С. Соціальні інвестиції як інструмент реалізації соціально-орієнтованого бізнесу. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2014. Випуск 4. С. 183-187.
- Гришова І. Ю. Сучасне формування системи управління персоналом як конкурентоздатність національної економіки. *Економічний форум*. 2016. №1. С. 340-347.

REFERENCES

- Gryshova, I. Yu., & Shestakovs'ka, T. L. (2017). Instytutsiyni rehulyatory sotsial'no-ekonomichnoho zabezpechennya osib z invalidnistyu na rynku medychnykh posluh Ukrayiny [Institutional regulators of social and economic provision of persons with disabilities in the Ukrainian medical services market]. *Ekonomicznyy analiz – Economic analysis*, 27(3), 242-248 [in Ukrainian].
- Gryshova, I. Yu., & Shestakovs'ka, T. L. (2017). Infrastrukturne zabezpechennya potreb invalidiv na rynku medychnykh posluh Ukrayiny [Infrastructure provision of the needs of disabled people in the Ukrainian medical services market]. *Ekonomicznyy analiz – Economic analysis*, 27(4), 321-330 [in Ukrainian].
- Novikova, N. L., & Halyts'kyi, O. M., & Gryshova, R. V. (2018). Derzhavni mekhanizmy rehulyuvannya sotsial'no-ekonomichnoho zabezpechennya osib z invalidnistyu [State mechanisms of regulation of social and economic provision of persons with disabilities]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 20, 66-70. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.20.66 [in Ukrainian].

www.econa.org.ua

4. Kazaryan, H. H., & Gryshova, R. V. (2018). Metodolohichni pidkhody do formuvannya systemy sotsial'no-ekonomichnoho zabezpechennya osib z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostyamy [Methodological approaches to the formation of the system of socio-economic provision of persons with disabilities.]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrainy – Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5, 105-114 [in Ukrainian].
5. Honta, O., & Mel'nyk, O. (2017). Sotsial'ni innovatsiyi v orhanizatsiyono-ekonomichnomu zabezpechenni reabilitatsiyi lyudey z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostyamy [Social innovations in the organizational and economic provision of rehabilitation of people with disabilities]. *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu sil's'koho hospodarstva – Bulletin of Kharkiv National Technical University of Agriculture*, 185, 10-23 [in Ukrainian].
6. Nikolyyuk, O. V., & Mel'nyk, Yu. M. (2015). Rozbudova sotsial'nykh zvyazkiv pidpryyemstv ahroprodovol'choyi sfery [The development of social ties between agribusiness enterprises]. *Biznes-navihator – Business Navigator*, 1(36), 48-52 [in Ukrainian].
7. Kolot, A. M., & Gryshnova, O. A., & Herasymenko, O. O. (2010). *Sotsializatsiya vidnosyn u sferi pratsi v konteksti stiykoho rozvytku [Socialization of labor relations in the context of sustainable development]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
8. Panyuk, T. P. (2015). Znachennya sotsial'noyi vidpovidal'nosti biznesu v upravlinni personalom pererobnykh pidpryyemstv [Value of social responsibility of business in the management of personnel of processing enterprises]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya – Problems and prospects of economy and management*, 3 (3), 120-125 [in Ukrainian].
9. Nikolyyuk, O. V., & Hnat'yeva, T. M. (2014). Vplyv sotsial'noyi vidpovidal'nosti biznesu na konkurentospromozhnist' pidpryyemstv ahrarynoho sektoru [Influence of social responsibility of business on competitiveness of enterprises of agrarian sector]. *Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu – Bulletin of the Chernihiv State Technological University*, 4(76), 151-157 [in Ukrainian].
10. Gryshova, I. Yu., & Shabaturova, T. S. (2014). Sotsial'ni investytsiyi yak instrument realizatsiyi sotsial'no-oriyentovanoho biznesu [Social investment as an instrument for the implementation of socially-oriented business]. *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarynoho universytetu – Bulletin of the Sumy National Agrarian University*, 4, 183-187 [in Ukrainian].
11. Gryshova, I. Yu. (2016). Suchasne formuvannya systemy upravlinnya personalom yak konkurentozdatnist' natsional'noyi ekonomiky [Modern formation of the personnel management system as the competitiveness of the national economy]. *Ekonomichnyy forum – Economic forum*, 1, 340-347 [in Ukrainian].